

DISKRIMINERINGEN

Innspill til Voldtektsutvalget

Vi takker for utsettelse av fristen for innspill som følge av at vi ikke sto på listen som mottok invitasjon til å komme med innspill.

Stopp Diskrimineringen har jobbet fra oppstarten i 2002 for et sterkere strafferettslig vern mot alle typer diskriminering og forakt (inklusive overgrep).

Allerede da satt vi med kunnskap som ga grunnlag for bekymring for rettssikkerheten til funksjonshemmede kvinner i saker om vold og overgrep.

Vi har tatt dette opp ved en rekke anledninger, og med ny kraft etter at FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CRPD, ble vedtatt i 2006 og ratifisert av Norge i 2013.

Vi viser til følgende innspill fra Stopp Diskrimineringen som er vedlagt:

Innspill til Handlingsplan mot voldtekt 2018

Innspill til Straffelovrådet: straffelovens kapittel 26

Høringsuttalelse NOU 2022:21 - Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten — Forslag til reform av straffeloven kapittel 26

Voldtekstutvalgets mandat

Stopp Diskrimineringen merker oss som positivt at funksjonshemmede er nevnt eksplisitt som en offergruppe som i liten grad oppsøker hjelp og anmelder voldtekt.

Vi vil imidlertid presisere at utvalget må ha like stort fokus på straffeapparatets behandling av anmeldelsene som faktisk foreligger i saker med seksuelle overgrep mot funksjonshemmede. Som vi viser i vedlagte innspill, er det grunnlag for å hevde at funksjonshemmedes rettssikkerhet ikke er ivaretatt, både når det gjelder avhør, annen etterforskning og lovanvendelse. Særbestemmelsen i § 295 b) ser ut til å føre til at denne brukes i stedet for § 291 i voldtektssaker til tross for henvisningen til § 291. I strid med CRPD, CEDAW og Istanbulkonvensjonen blir funksjonsnedsettelse og diagnose vektlagt på en måte som resulterer i lavere straff eller frikjennelse. Dette til tross for at norsk straffelov § 77 i) taler for at seksuelle overgrep som «har sin bakgrunn i» andres funksjonsevne må regnes som straffeskjerpende omstendigheter. Det samme følger av Istanbulkonvensjonen om straffeskjerpende omstendigheter Artikkel 46 bokstav c:

den straffbare handlinga vart utført mot ein person som var sårbar på grunn av særlege omstende;

Borgerrettsstiftelsen - STOPP DISKRIMINERINGEN

- Org.nr. 985 208 786

Postboks 2474 Strømsø 3003 Drammen – Tlf.: 90196325

<post@stopdisk.no – <www.stopdisk.no

Det er ikke tvil om at funksjonsnedsettelse her omfattes av begrepet «sårbar». Merk forøvrig vår motstand mot å bruke sårbar om funksjonshemmede, da spesielt funksjonshemmede tradisjonelt er blitt sett på som *iboende* sårbare.

Alle voldtektsofre er sårbare, pga. *situasjonen* de befinner seg i, ikke fordi de besitter en personlig egenskap. Sårbar bør derfor erstattes med *risikoutsatt* som er et begrep som tydeliggjør at dette ikke handler om iboende egenskaper ved offeret, men *utsatthet*.

Samtidig vil vi komme med en generell advarsel mot å behandle funksjonshemmede som en homogen gruppe. Synet på personer med nedsatt syn, hørsel, motorikk, kognitiv, psykososial evne er like ulikt som det er for hele befolkningen. Graden av nedsettelse og synlighet, er også viktig. Som alle kvinner, er kvinnene særlig risikoutsatt, men faktorene som gjør kvinnene risikoutsatt er ulike anledning og åsted. Overgrep kan skje både på ute, på skole, jobb, i hjemmet og i en institusjonslignende boligform. Forebyggingstiltak vil variere ditto. Det vi vet, er imidlertid, at vold/hatkriminalitet, seksuelle overgrep i «lukkede rom» ofte legges lokk på, og blir ofte dårlig eller aldri etterforsket.

Internasjonale føringer og anbefalinger

Stopp Diskrimineringen vil minne om at Norge er forpliktet av FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CRPD.

FNs konvensjon om funksjonshemmedes rettigheter, CRPD – likhet for loven, lik tilgang til rettsmidler, bevisstgjøring og opplæring av straffeapparatet, jf. art 12, 13, 16 og 8.

I CRPD-komiteens tilbakemelding til Norge i 2019¹, uttrykker komiteen bekymring for rettssikkerheten til funksjonshemmede, og kommer med flere anbefalinger for å sikre oppfyllelse av artikkel **16 Frihet fra utnyttning, vold og misbruk** og artikkel **13 Tilgang til rettssystemet**.

Spesielt viser vi til følgende anbefalinger som kom som følge av bekymringsverdige forhold og mangler som vi tok opp i sivilsamfunnets Alternative rapport til CRPD:

Artikkel 13

22. (a) Sikrer prosessuell og alderstilpasset tilrettelegging i rettsvesenet og hos politiet og påtalemyndigheten,

Artikkel 16:

27. (b) Etterforske alle påstander om vold og misbruk, herunder seksuelt misbruk, av mennesker med nedsatt funksjonsevne, spesielt kjønnsbasert vold mot kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne, særlig de med psykososiale funksjonsnedsettelse eller psykisk utviklingshemming, sikre at overtrederne straffeforfølges og idømmes hensiktsmessige sanksjoner, og sikre at ofrene har tilgang til umiddelbar beskyttelse og støttetjenester samt informasjon, herunder allmenne hjelpetjenester og krisesenter, og klagemekanismer og erstatning, uten diskriminering, herunder individuelt tilrettelagt støtte for å hindre at de nektes rimelig tilrettelegging,

Artikkel 8

14. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten, i samarbeid med funksjonshemmedes organisasjoner, utvikler og gjennomfører nyskapende offentlige bevisstgjørings- og utdanningsprogrammer for media, offentlige

¹ Avsluttende merknader til Norges første rapport. Vedtatt av komiteen på dens 21. sesjon (11. mars – 5. april 2019).

tjenestemenn, dommere og advokater, politiet, sosialarbeidere og allmennheten, med sikte på å øke bevisstheten om og fremme menneskerettighetsmodellen for funksjonsnedsettelse, og bekjempe negative stereotypier, fordommer og språk om mennesker med nedsatt funksjonsevne i samfunnet, herunder inkludering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. KUD,JD

Vi har i flere år etterlyst en **evaluering av lovanvendelsen** i saker etter § 295.

Etter innspill fra oss, er det Riksadvokatens evaluering av straffeapparatets behandling av voldtektssaker i 2016, CEDAW-komiteen viser til i anbefalingen nedenfor. Saker etter § 295 ble ikke fanget opp, siden kvalitetsundersøkelsen kun omfattet voldtektsparagrafen § 291.

CEDAW-komiteens anbefaling til Norge i CO til Norges 9. rapport:

Women with disabilities

42. *It is further concerned that the evaluation of investigations and prosecutions in cases of sexual violence, including rape, did not include an evaluation of exploitation of women with cognitive and psychosocial disabilities, who are often not believed to have suffered sexual violence.*

43. *The Committee recommends that the State party:*

(b) Evaluate the issue of investigations and prosecutions of cases involving sexual violence against women with cognitive and psychosocial disabilities.

Videre har Norge fått kritikk av voldtekstlovgivningen gjentatte ganger fra CEDAW-komiteen og også fra GREVIO som henholdsvis overvåker FNs kvinnekonvensjon **CEDAW** og **Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner Istanbulkonvensjonen**.

Norge har blitt anbefalt å innføre en modell som ivaretar selvbestemmelsesretten på en måte som ikke skyver skylden over på offeret, og som sikrer at terskelen for å bli omfattet av det strafferettslige vernet mot voldtekt, ikke er så høy at det etableres et hierarki av voldtekts ofre på grunnlag av funksjonsevne.

Vi minner om GREVIOs kritikk og anbefaling til Norge i 2022²

189. *GREVIO welcomes the advancement of discussions surrounding consent. It however notes with concern that under the Norwegian Criminal Code certain forms of sexual violence are punishable with lesser sanctions where unequal power dynamics between the perpetrator and the victim may seriously hinder the latter's ability to give informed consent. Such circumstances include the exploitation of a relationship of trust or dependency, the victim's mental illness or the vulnerable situation of a person under 18. GREVIO warns against the creation of a hierarchy of victims on the basis of their characteristics, such as age, helplessness, dependence, disability or other things, and calls for appropriate legislative measures to send the message that rape is rape. Where the circumstances of the act are particularly violent, abusive and traumatising, aggravating circumstances should be applied to ensure a sanction commensurate with the gravity of the act.*

190. *GREVIO urges the Norwegian authorities to amend the criminal legislation on sexual violence and rape to ensure that provisions are firmly rooted in the lack of freely given consent as required by Article 36, paragraph 1, of the Istanbul Convention. GREVIO further urges the Norwegian authorities to ensure appropriate sanctions for all sexual acts without the consent of the victim, irrespective of personal characteristics.*

Som det fremgår av vårt hørings svar til NOU 2022:22, mener vi straffelovrådets forslag opprettholder dagens uklårheter om definisjon av voldtekt, og viderefører svekket rettssikkerhet for særlig risikoutsatte funksjonshemmede.

² GREVIO/Inf(2022)30 - GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)

Endring av begrepsbruk – fra medisinsk modell til sosial modell

Som det fremgår av NOU 2022:21 tok vi i vårt innspill opp behovet for at begrepsbruken i lovverket følger krav om endring av perspektiv fra medisinsk til menneskerettslig. I tråd med CRPD, er det ikke medisinske diagnoser og tilstander som definerer hvem som er særlig risikoutsatt for *hensynsløs eller klanderverdig utnyttelse på grunn av vesentlig begrensede forutsetninger*. Det er offerets behov for vern som må være avgjørende. Begreper som «psykisk lidelse» og «psykisk utviklingshemming» må erstattes av begreper som tydeliggjør at det er pga. funksjonsevnen loven identifiserer visse grupper som særlig utsatte. For å bringe loven i samsvar med moderne begrepsbruk, anbefaler vi at begrepene «psykososial» og «kognitiv funksjonsevne» brukes i loven.

Begrepet kognitiv er riktignok videre enn begrepet utviklingshemming, og når vi anbefaler det, er det nettopp fordi vi mener det kan være andre grupper som stiller likt i denne type situasjon og vil kunne falle inn under personkretsen. Det må avgjøres i hvert enkelt tilfelle.

Kilder og fakta

I de tre vedlagte innspillene, vises det til en rekke eksempler på saker som gir grunnlag for vår bekymring. En del av medieopplagene er ikke lenger på nett, eller bak betalingsmur. Vi forutsetter at utvalget kan skaffe seg adgang til alle disse sakene og dommene i sakene. Særlig vil vi henlede utvalgets oppmerksomhet på dom i sak Saksnr. 14-141931MED-NETE, hvor en mann frikjennes til tross for at alle parter er enige i at vold og trusler ble brukt, med den begrunnelse at kvinnens diagnose umuliggjorde at hun kunne si nei. Den offentliggjorte versjonen mangler vesentlige fakta som utvalget vil trenge for å kunne se hvor dårlig rettssikkerheten er for kvinner med psykososial funksjonsnedsettelse.

Det er lite forskning på feltet, desto viktigere blir det at utvalget kjenner til sentrale kilder: NKVTS har gjort en studie om synshemmedes utsatthet for overgrep: Audun Brunnes og Trond Heir (2018):

Sexual assaults in individuals with visual impairment: a cross-sectional study of a Norwegian sample

BMJ Open 2018;8:e021602. doi: 10.1136/bmjopen-2018-021602
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/m/pubmed/29886448/>

Rettsikkerhet – likeverd og likeverdig behandling. Mennesker med kognitive funksjonsnedsettelse i møte med strafferettspleien.

Terje Olsen, Nordlandsforskning

Patrick Kermit, NTNU Samfunnsforskning

Nina Christine Dahl, Tromsø kommune

Erik Søndena, St. Olavs hospital

Robert Envik, Domstoladministrasjonen

https://www2.bufdir.no/globalassets/global/rettsikkerhet_likeverd_og_likeverdig_behandling_mennesker_med_kognitive_funksjonsnedsettelse_i_mote_med_strafferettspleien.pdf

Vi bidrar gjerne med utdyping og mer fakta.

Med vennlig hilsen

Berit Vegheim

Stopp Diskrimineringen